

Tänk.

Ett vetgirigt magasin från Umeå universitet × Nr 1 2018

**TROLLFABRIKERNAS
OCH HÖSTENS VAL**

**DET RÖDA UNIVERSITETET
– eko från en svunnen tid**

**LÖGNEN SOM
POLITISK STRATEGI**

DEMOKRATI
INGEN
GARANTI FÖR
FRED

DEMOKRATI

– UTMANINGARNA, HOTEN OCH MÖJLIGHETERNA

UMEÅ UNIVERSITET

Den 9 september
är det val i Sverige.

FÖLJ UMEÅ UNIVERSITET

På sociala medier kan
du följa vad som händer
på Umeå universitet.

Tänk är Umeå universitets magasin med
tonvikt på forskning. I det här numret
fokuserar vi särskilt på demokrati och
medborgerligt inflytande, och vilka
hot, möjligheter och utmaningar som
demokratin står inför.

Ansvarig utgivare: Gunilla Stendahl

Adress: Kommunikations-
enheten, Umeå universitet,
SE-901 87 Umeå.

Tel: 090-786 50 00

Redaktör: Camilla Bergvall
Art Director: Therese Sahlén

Omslag: Shutterstock

Produktion: OTW

Tryck: ÄTTA.45, Stockholm

UMEÅ UNIVERSITET

Demokratin är under hot

den statliga värde-
grunden står demo-
krati allra först av
sex grundläggande
principer. Dess över-
ordnade ställning slår
fast att all offentlig
makt i Sverige ska utgå
från folket. För statliga

universitet och högskolor
innebär det att vi som anställda ska
ha insikt om att medborgarna är våra
uppdragsgivare och att verksamheten
finansieras med skattemedel, men
också att vi ska verka för att demo-
kratins idéer blir vägledande inom
samhällets alla områden.

Demokrati är något som vi
som lever i Sverige idag ofta
tar för givet, men så har det
inte alltid varit. 2018 är det
100 år sedan Sverige införde
allmän och lika rösträtt i
kommunala val och det kan
ses som det avgörande steget
till att landet fick ett demokratiskt
styrelseskick, även om det skulle
dröja ytterligare ett år innan riks-
dagen beslutade om allmän och lika
rösträtt för kvinnor och män också till
vårt högsta styrande organ.

DEMOKRATI ÄR dock inte lika
självlklart i resten av världen. Stora
delar av jordens befolkning lever i
länder utan demokratiska val och där
medborgerligt inflytande inte står
högt på agendan. Men även i många
av världens demokratier är medbe-
stämmande och åsiktsfrihet något som
alltmer naggas i kanten.

Är demokratin hotad? Ja, tyvärr är
det så. Vi ser detta på flera fronter,
även i vår direkta närhet. Det tar sig

uttryck genom bland annat medbor-
gerliga frihetsinskränkningar, men
även genom restriktioner och till
och med förbud mot samhällsviktiga
institutioner i länder där demokratiskt
valda församlingar styr.

EN ANNAN faktor är en alltmer ökad
misstro mot politiken, vilket medför
ett vikande valdeltagande som därmed
indirekt underminerar demokratin.

Frågan om politiska val kan manipule-
ras är också synnerligen aktuell
och företeelsen är ytterligare
ett hot mot såväl trovär-
digheten till systemet som
demokratin själv.

2018 är det återigen val
i Sverige, vilket aktualiserar
100-årsjubileet av införandet av
allmän och lika rösträtt, men också
frågan om demokratins stabilitet och
framtid. I det här numret av Tänk har
vi samlat ett antal av Umeå universi-
tets forskare som får ge sin syn på vad
som rymms inom demokratibegreppet,
vad som är viktigt för demokratins
upprätthållande och vilka hoten mot
demokratin är.

Hans Adolfsson
Rektor, Umeå universitet

Foto: TT och Elin Berge

9

POLITISK AKTIVISM DÅ OCH NU

Forskarassistent Bore Sköld och professor emerita Marianne Liliequist, aktiv i studentrevolten 1968, jämför hur studenternas politiska engagemang förändrats.

7

Anna Jarstad

MISSA INTE!

Demokrati-
begreppets
förändring

16

INNEHÅLL

- 4 ✖ Trollen som kan avgöra valet
- 6 ✖ Robotar ger stöd åt dementa
- 7 ✖ Vägen till demokrati kan vara våldsam
- 8 ✖ Valsystemet styr vem som vinner
- 13 ✖ Språket är vägen till inflytande
- 14 ✖ Bäst verklighets-
skildring segrar
- 15 ✖ Lögnen som
politisk strategi
- 18 ✖ Arkitektur som
demokratiskapare
- 19 ✖ Sociala innovationer
och hållbarhet
- 20 ✖ Rösträtt och andra
demokratiska nycklar

SÅ KOMMER TROLLFABRIKERNAS PÅVERKA VALET

Falsa nyheter, producerade av utländska trollfabriker eller inhemska grupperingar och viralt spridda via sociala medier, kommer att påverka det svenska valet 2018.

Det tror flera forskare som Tänk har talat med.

Text: **Bertholof Brännström** Illustration: **Jenny Sjödin**
Foto: **Per Melander, Elin Berge och Christer Sturmark**

Fake news var en central del i den senaste amerikanska presidentvalskampanjen. Påhittade händelser och budskap spreds via sociala medier. Bland källorna pekades ryska trollfabriker med kopplingar ända upp till Kreml ut.

Sedan dess har liknande inblandning anats i andra nationella val i västvärlden. Så när Sverige nu går till val tror många att nättrollen kommer att försöka påverka.

Grunden finns i nätkulturen som via exempelvis Facebook och Twitter ger möjlighet till direktkommunikation till enskilda användare. Blixtnabbt och känslöstyr.

– Det handlar inte längre om att övertyga några hundra på ett torgmöte eller få en debattartikel publicerad i DN, utan om att få några hundratusen att dela ditt inlägg, säger

Simon Lindgren, professor i sociologi vid Umeå universitet.

– Det som får stor spridning på nätet kommer folk att prata om. Då blir det svårt för partierna att undvika. På så sätt kan en organiserad nätkampanj absolut få stor betydelse i valet.

Simon Lindgren

SIMON LINDGREN forskar kring hur den alltmer interaktiva och användardrivna kommunikationen på nätet påverkar och förändrar maktrelationerna. Ofta på gott – som den extremt virala

#metoo-rörelsen – men ibland också på ont – som när utländska trollfabriker går in och påverkar ett presidentval i USA och Brexit-omröstningen i Storbritannien.

– Även om jag kanske inte tror att dessa trollfabriker lagt sig i startgroparna inför det svenska valet, kan

Jesper Enbom

Åsa Wikforss

vi vara ganska säkra på att det som händer på sociala medier får betydelse.

Simon Lindgren får medhåll av medieforskaren Jesper Enbom i Umeå, som snarare än ryska trollfabriker ser inhemska politiska grupperingar, gärna på ytterkanten, som de mest troliga källorna till fejkade nyheter.

– Eller i vart fall hårt vinklade nyheter. Sånt sprids också mycket snabbare än det nyanse-rade, säger han.

ÅSA WIKFORSS, professor i filosofi vid Stockholms universitet, är övertygad om att planterade och virala falska nyheter kommer att påverka valet

i höst. Också från utländska trollfabriker.

En oroande grund är de psykologiska mekanismerna hos oss användare, menar hon.

– Det är ju vi själva som delar och sprider budskapen, ofta helt känslöstyrkt och blixtnabbt, utan eftertanke.

– Vi är usla på källkritik när vi själva gillar en nyhet. Studier visar att sex av tio delningar sker utan att den som sprider något själv har läst innehållet.

Och när något har blivit viralt, går det aldrig att backa, menar forskarna. Även om traditionella medier och etablerade politiker kan visa att något är felaktigt, blir rättelserna ofta bara ännu ett bevis på hur eliten mörkar och ljuger. ✕

Minska trollens betydelse

Facebooks roll som okritisk förmedlare av fejkade nyheter i det amerikanska presidentvalet har kritiserats hårt. Företaget har lovat att öka transparensen för att göra det svårare att utnyttja nätverket i politiska syften. I fortsättningen ska användarna kunna se vilka nyheter som har sitt ursprung i trollfabriker.

Även ditt ansvar

Ta det lugnare. Dela aldrig något du inte läst och begrundat. Är du osäker på källan eller på sanningshalten – avstå från att dela.

Ifrågasätt mer. Ser du något tveksamt eller falskt som andra delar, gå in och tala om att det troligtvis är fejk.

Tar ställning mot sexuella trakasserier

Heidi Hansson, vicerektor vid Umeå universitet, tycker att det är positivt att frågor om sexuella trakasserier inom akademien har kommit upp på bordet.

”Vid ett universitet där ledorden är öppenhet, kunskapssökande och frihet får det inte finnas miljöer som präglas av maktmissbruk och tystnad. Vi har ett gemensamt ansvar för att uppmärksamma och reagera på missförhållanden så att alla studenter och anställda ska känna sig trygga i vetskapen om att ifall något oönskat händer kommer de att få det stöd de behöver”, skriver hon i universitetets ledningsblogg.

Foto: Mattias Pettersson

300

Umeåbor deltog i fjolårets March for Science. På Earth Day den 22 april 2018 kan succén få en uppföljare. #keepmarching

Fler nyanlända klara för arbetsmarknaden

Det råder brist på utbildade lärare och förskollärare, och det gäller att ta tillvara den kompetens som många nyanlända har med sig. På uppdrag av Arbetsförmedlingen erbjuder därför Umeå universitet ett så kallat snabbspår – en intensivutbildning på 26 veckor som för första gången gavs under 2017. I slutet av året var fyrtio nya lärare redo att ge sig ut på den svenska arbetsmarknaden. Nästa omgång startar våren 2018.

Firande fakultet

Samhällsvetenskapliga fakulteten fyller 50 år i år. Den 16–23 november 2018 arrangeras därför en jubileumsvecka med demokrati som röd tråd.

Algoritmer kan minska störningar

Umeåforskaren Olumuyiwa Ibidunmoye har utvecklat automatiserade algoritmer för att förhindra långvariga förseningar eller störningar i tjänster vars data lagras i en molnserver.

Foto: Mikael Hansson

AIMday söker svar om demokrati

Hösten 2018 arrangerar Umeå universitet sin femte AIMday, denna gång på temat demokrati. I mötesformen AIMday matchas frågor från företag och organisationer med forskare. Frågeställare och experter söker tillsammans svar och möjligheter under en timme.

Mat för alla

Sedan 2017 finns en populär restaurang med främst veganmat vid Umeå universitet.

Foto: Mikael Hansson

Framtidens sociala robotar ska bland annat kunna hjälpa dementa att kommunicera.

UTVECKLAR ROBOTARS SPRÅK

I EU-projektet Socrates utvecklas så kallade sociala robotar för äldreomsorgen med uppgift att exempelvis hjälpa dementa att kommunicera bättre med vårdgivare och andra människor. Suna Bensch är en av Umeåforskarna i projektet.

– Robotarna ska inte byta ut människor i vården, men de ska

Suna Bensch

stödja och ge service till oss och interagera med patienter på människors villkor. Med naturligt språk ska vi kunna tala om för robotarna vad vi vill och behöver, såsom att "städa upp" eller "gör en kaffe". Roboten blir inte bara en maskin utan en sorts följeslagare att prata med, förklarar hon.

Foto: Mikael Hansson

Tillgänglig utbildning mer demokratisk

Umeå universitet satsar på flexibla utbildningar som anpassas till studentens vardag.

– De gör att utbildning blir tillgänglig under hela livet. Det är inte bara en fråga om geografi – det finns behov av distansutbildning även för studenter på campusorter, säger Heidi Hansson som är universitetets vicerektor med ansvar för utbildningsfrågor, internationalisering och lika villkorsfrågor.

Inom kort lanseras också nya utbildningar för studier på hemorten i kontakt med campus.

– Här finns ännu en demokratiaspekt: om man bara erbjuder utbildning helt på distans eller helt på campus, finns risken att man skapar segregation mellan studentgrupper. Där kan flexibla utbildningslösningar fungera överbryggande.

DEMOKRATI – INGEN GARANTI FÖR FRED

Demokrati är ofta en viktig del av fredsskapandet, även om vägen dit kan vara våldsam.

Anna Jarstad studerar fredsprocesser som inletts under 1990-talet, och de händelser som påverkat vilka typer av fred som utvecklats.

Text: **Markus Välimaa**

Foto: **Johan Gunséus**

Många fredsforskare fokuserar på konflikter och säkerhetsfrågor. Tillsammans med nio kollegor inom forskningsprogrammet "Varieties of peace" vill professor Anna Jarstad vid Statsvetenskapliga institutionen istället studera fred bortom krig, och rikta fokus på hur fred skapas och bibehålls.

– Det finns många varianter av fred, i vissa länder är det endast fred i vissa delar av landet. Det är också stor skillnad mellan hur olika människor uppfattar freden.

För drygt tjugo år sedan började allt fler länder avsluta konflikter med fredsavtal istället för genom militära segrar. I fredsförhandlingarna byggde avtalen på kompromisser som krävde politiska reformer.

– 1990-talet kom att bli inledningen till en ny era av fredsbyggande, och det gör

"Varieties of peace" är ett åttaårigt forskningsprogram som finansieras av Riksbankens jubileumsfond med 43,2 miljoner kronor (2017–2024).

att vi nu för första gången kan studera den sortens fred i ett långsiktigt perspektiv, säger Anna Jarstad.

ÄVEN OM demokrati inte är någon garanti för fred, erbjuder demokratin institutioner och regelverk för att hantera motsättningar på fredlig väg. Därför är demokrati eftersträvarsvärd och en viktig del av fredsskapande, menar Anna Jarstad. Men sambandet mellan fred och demokrati är komplext. Demokratier för visserligen

inte krig med varandra, men vägen till demokrati är i sig ofta våldsam.

– Freden påverkas av internationella insatser som medling och bistånd. FN har i stort misslyckats med att åstadkomma demokrati efter krig genom internationella insatser: endast i tre av de 27 länder där de största fredsmissionerna genomförts är det demokrati. ✕

Anna Jarstad

Riksdags-
huset
i Stockholm.

VALSYSTEMET AVGÖR VEM SOM VINNER

Om det brittiska valsystemet hade tillämpats i det svenska valet 2014, hade Socialdemokraterna fått två tredjedels majoritet.

– Moderaterna hade vunnit de övriga mandaten, förutom ett par stolar som gått till Sverigedemokraterna, säger matematikern Klas Markström.

Text: Anna-Lena Lindskog
Foto: Shutterstock och Mattias Pettersson

Han forskar bland annat om hur valsystems konstruktion påverkar resultatet, och förklarar att det brittiska systemet är riggat för att gynna det parti som är störst.

– Cirka 30–40 procent av rösterna kan i princip åka rakt i soptunnan.

Det svenska systemet med proportionella val fungerar bättre för ett samhälle med fler än två partier. Fyraprocents-spärren gör dock att antalet partier inte kan bli hur många som helst, samtidigt som

Klas
Markström

spärren uppmuntrar väljarna att rösta taktiskt.

DET BRITTISKA – liksom det amerikanska – valsystemet är alltså helt olikt vårt. Målet för det brittiska är att få tydliga majoriteter i parlamentet. Varje valkrets får skicka en ledamot till parlamentet. Den som får flest röster i valkretsen vinner platsen.

– Om bara två partier ställer upp skulle ett parti teoretiskt kunna ha 49 procent och ändå inte få en enda plats i parlamentet, säger Klas Markström.

I USA uppstår ganska lätt en situation där presidenten inte stöds av en majoritet av befolkningen. Det beror på systemet med elektorater som i sin tur väljer presidenten. Antalet elektorater per delstat beslutades när USA blev självständigt och har inte ändrats sedan dess.

– Det innebär att om du bor i en delstat som råkade ha många elektorater från början, men sedan haft en svag befolkningsutveckling, kommer din röst att påverka valet mycket mer.

UR ETT matematiskt perspektiv kan man undersöka hur känsliga olika valsystem är för fel i röstningen, till exempel att någon kryssar för många alternativ.

Klas Markström berättar att beräkningar har visat att rak majoritetsröstning utan viktning och valkretsar ger minst risk för felaktigheter.

– Ett exempel är presidentvalet mellan George W. Bush och Al Gore, där det blev bråk kring ogiltiga valsedlar från Florida. Det var så tätt mellan kandidaterna att de defekta valsedlarna faktiskt spelade roll. Hade man i stället gjort en majoritetsröstning i hela landet hade de här valsedlarna inte haft betydelse, och då hade det blivit en annan vinnare. ✕

Professor emerita
Marianne Liliequist

Forskarassistent
Bore Sköjd

STUDENT- REVOLTEN

- politisk aktivism då och nu

För ett par år sedan kunde man se en hälsning på gångbron över ån i ena änden av campusdammen: "Välkommen till det röda universitetet". Som ett eko från en svunnen revolutionär och aktivistisk tid. Hur många studenter är bekanta med det uttrycket idag?

Text: Per Melander Foto: Johan Gunséus

Det jag inte vet när jag träffar Marianne Liliequist och Bore Sköld, för att prata om engagemang förr och nu, är att det hela ska få sin förklaring; varför hälsningen dök upp där, 40–50 år efter att mycket av det "röda" begav sig. Men vi ska inte gå händelserna i förväg.

1969 anländer Marianne Liliequist till Umeå från Frostviken i Jämtland. Hon var en av de första i sin släkt som studerade vidare och hon började, som hon säger, "på den mest röda av alla röda institutjoner – Socialhögskolan". Hon beskriver ankomsten till Umeå som att hela världen öppnade sig.

– Den känslan finns fortfarande kvar hos mig. Varje gång jag varit borta och kommer tillbaka till Umeå så tänker jag: "Åh, vad underbart, nu kommer jag till världens centrum".

UNDER GYMNASIETIDEN i Strömsund passade hon inte in bland de hon kallar de småborgerliga barnen. Där var hon bara en arbetarunge från en "lapphåla".

– Men när jag kom till Umeå och universitetet så var jag plötsligt rätt. Att komma från arbetarklass, vara intresserad av politik och gilla att fundera var exakt rätt. Den chocken har jag inte kommit över än.

Studierna innebar läsning, diskussioner och ett ifrågasättande av allting. Hela tiden bildades enhetsfronter mot det mesta inom akademien, samhället och världen.

I cirklar lästes Marx, Mao och Lenin. Men till slut tröttnade hon, "det kom alltmer att likna en frikyrka".

– När KFML(r) bildades så tyckte jag deras resonemang var logiskt. Om vi ska göra revolution i Sverige måste vi rikta oss till arbetarklassen, vi kan inte gå omkring här och fjanta oss. Vi måste proletarisera oss och sprida propaganda på arbetsplatserna.

I Marianne Liliequists fall ledde det till att hon och några kamrater tog anställning på järnverket i Luleå. Där en av bedrifterna blev att göra upp med vurmen för Stalin.

Bore Sköld

Född: 1988.

Gör: Forskarassistent vid Institutionen för folkhälsa och klinisk medicin/epidemiologi och global hälsa. Han är distriktsordförande för Vänsterpartiet i Västerbotten, och har genom arbetet med politiken insett vikten av att kommunicera.

Foto: Privat

Under en period arbetade Marianne Liliequist på ett järnverk i Luleå.

Marianne Liliequist

Född: 1950.

Gör: Professor emerita i etnologi vid Institutionen för kultur- och medievetenskaper. Hon har alltid låtit det finnas med en partipolitiskt obunden, politisk udd i både sin undervisning och forskning.

– Då kom det upp en prelat från Göteborg och uteslöt oss hela bunten – utom en. Och han lär fortfarande stå utanför Systembolaget i Luleå och sälja Proletären. Han såg till och med ut som Stalin, han var en riktig look-a-like, säger hon och skrattar hjärtligt.

Efter den här tiden beskriver Marianne Liliequist hur hon tröttnade på alltihop och kände sig desillusionerad. Vägen tillbaka till Umeå och akademien skedde sedan via etnologin.

HITTILLS HAR Bore Sköld suttit intill i den röda soffan och lyssnat. Det Marian-

ne Liliequist berättar gör det lätt att förstå talet om det röda universitetet. Men vad säger det honom? Född nästan 40 år efter Marianne Liliequist.

Vilka associationer får du av det "röda universitetet"?

– Genom att ha växt upp i den här stan på 90- och 00-talet har man ju märkt på föräldrar och äldre syskon att politiken har varit nära folk. Framförallt genom all aktivism, det är på det sättet jag har sett politik.

– Det har gjort att jag har börjat tänka att politik är en del av samhället och där ska man vara engagerad.

Ett tidigt engagemang inom studentpolitiken för Bore Sköld var arbetet med att underlätta för arbetarklassens ungdomar att ta sig in på universitetet. Sedan kommer det, lite från ingenstans, att han börjar berätta om "det här med det röda universitetet", och jag förstår att han menar hälsningen på banderollen vid gångbron:

– Tanken med det var att stärka vänsterns självförtroende inom universitetet. Som en igenkänningsfaktor och en historiebild, som det är viktigt att ha med sig om man ska kunna leda politiken framåt.

Marianne Liliequist från Frostviken i Jämtland flyttade till Umeå i slutet på 1960-talet för att studera. "Det kändes som att hela världen öppnade sig", berättar hon.

BORE SKÖLD berättar om när vänstern lyckades vinna kårvalet flera år i rad. Han beskriver det som att det gick att återuppväcka andan av att vara politisk inom akademien.

– Idag har ju till exempel studenterna varit en drivande kraft i protesterna mot att kommunen säljer ut allmännyttans bostäder. Så här känns det naturligt att mobilisera.

– Här kan man ju också se hur studentvänstern idag även tar upp feminism och queerfrågor på ett sätt som vi inte gjorde – vi skulle ju alltid genomföra revolutionen först innan vi kunde ta tag i något annat, säger Marianne Liliequist.

Det som verkligen skiljer då från nu

är den aktivism som finns genom sociala medier. Där nås väldigt många och inläggen får en bred uppmärksamhet.

Enligt Bore Sköld är det bra att den finns, men menar att aktivismen via nätet ibland kan leda till en plattare och mindre intellektuell debatt.

Marianne Liliequist påpekar att humaniora här har en jätteviktig roll att spela. Att fortsatt värna och lyfta de grundläggande demokratiska frågorna, som till exempel för anti-rasism, en ökad jämställdhet och feminism. ✕

Foto: Harry Lindwall/Västerbottens-Kuriren

Demonstration på Älidhem. Slaget om Dungen 1977.

Då och idag

- **1968** hade Umeå universitet 2 000–3 000 studenter.
- Idag är antalet tio gånger så stort, drygt 31 000.
- **1968** bestod universitetet av ett campus.
- Idag finns Campus Umeå, Konstnärligt campus, Campus Skellefteå och Campus Örnsköldsvik.
- **1968** hade Umeå kommun just passerat 50 000 invånare.
- Idag är antalet drygt 120 000.
- **1970** kostade en lunch på nyöppnade restaurang Universum 5,50 kronor.
- Idag är priset 83 kronor.
- **1974** var det premiär för den årliga brännbollscupen i Umeå. Det första året deltog 44 lag.
- **1997** fick Brännbollscupen VM-status. I turneringen deltog över 1 000 lag.

SPRÅKET - NYCKELN TILL INFLYTANDE

Svenska elever är bland de bästa i världen på demokrati- och samhällsfrågor. Men att kunna agera på ett demokratiskt sätt är en helt annan sak.

Text: Ingrid Söderbergh Foto: Mattias Pettersson och Mostphotos

Enligt den internationella undersökningen ICCS 2016, vars resultat publicerades hösten 2017, har svenska åtondeklassare mycket goda kunskaper i demokrati- och samhällsfrågor och placerar sig, tillsammans med Danmark, Taiwan och Finland, i undersökningens topp.

– Att svenska elever har kunskap om vad demokrati är för något är både glädjande och jätteviktigt. Men barn och ungdomar behöver redskap och mycket övning för att kunna delta aktivt

Eva
Lindgren

själva och bli skarpa demokratiska medborgare. Här är språket mycket viktigt, säger Eva Lindgren, universitetslektor på Institutionen för språkstudier och forskningsledare för Litum, Literacyforskning med utbildningsvetenskaplig inriktning.

I DEN SVENSKA skolan talas det mycket om demokrati. Eleverna arbetar ofta med demokrati-frågor, men får träna mindre på att använda språket för att påverka. Visst kan eleverna få formulera insändare och debattinlägg, men fokus är ofta på att lära sig läsa och skriva, anser Eva Lindgren.

Carina
Hermansson

– Skolvärlden bör bli mer medveten om vad skrivande kan betyda, till exempel genom sociopolitiskt skrivande där eleverna får argumentera och uttrycka sina åsikter.

Genom att jobba mer konkret med språket för att stärka individens förmågor kan skolans utbildning utvecklas för att förbereda unga att delta i demokratiska processer.

– Att kunna argumentera, debattera, anpassa sitt språk efter mottagaren, men även lyssna, bolla med tankar och sätta sig in i andras perspektiv – det är demokratiska förmågor, säger Carina Hermansson, universitetslektor på Institutionen för språkstudier och biträdande forskningsledare på Litum.

VI LEVER I ett textbaserat samhälle där oerhört mycket information och kommunikation förmedlas genom det skrivna språket. När vi tar del av vad andra har skrivit finns alltid en avsändarröst och ett syfte bakom.

– Det är viktigt att förhålla sig normkritiskt till innehållet och känna en trygghet i det. Det arbetet kan börja så tidigt som möjligt, redan i förskolan. När man tittar tillsammans i en bilderbok kan pedagogen plocka upp barnens egna tankar kring sin omvärld, saker som upplevs som orättvisa och så vidare, och ge dem redskap för hur de kan agera, säger Carina Hermansson. ✕

Genom att jobba med språket kan eleverna förberedas på att delta i demokratiska processer.

Kunskapstest

ICCS står för International Civic and Citizenship Education Study. I den senaste studien deltog Sverige med omkring 3 500 elever från 155 utvalda skolor tillsammans med elever från 20 andra länder. Varje land deltog med ett slumpmässigt urval av skolor och varje skola deltog i sin tur med en eller två klasser i årskurs 8. Inom ramen för ICCS får eleverna genomföra ett kunskapstest om demokrati- och samhällsfrågor.

NÄRMAST VERKLIGHETEN VINNER VALET

Det parti som levererar den mest trovärdiga beskrivningen av verkligheten kommer att lyckas bäst i höstens val.

Det är en av få profetior som statsvetaren Magnus Blomgren är någorlunda säker på.

Text: Ola Nilsson Foto: TT och Mattias Pettersson

Med åtta partier i riksdagen, och dessutom Feministiskt initiativ lurande i vassen, är det ingen brist på politiska viljor om vad som ska upp på agendan. Men vem styr egentligen vad som ska bli den stora

valfrågan? Politiker, väljare, journalister – eller kanske statsvetare?

– Eller rena tillfälligheter, säger Magnus Blomgren som är prefekt vid Statsvetenskapliga institutionen vid Umeå universitet.

– Ibland har det varit händelser som inte har gått att förutse som påverkat valutgången, exempelvis söldöden eller valstugereportaget som avslöjade hur valarbetare uttryckte sig rasistiskt. I dagens uppkopplade värld reagerar man blixtnabbt på vad som sker, och det gör det ännu svårare att sja i förväg.

Fortfarande har de politiska partierna dock möjlighet att få upp sina hjärtefrågor i debatten.

– Sjukvården kommer åtminstone Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna

att lyfta fram. De lär förmodligen också lyckas med det. Vårdfrågorna rör många väljare, säger Magnus Blomgren.

– Inför valet handlar det inte i första hand om att lansera lösningar, utan att prata så att väljarna känner igen sig, om att fånga upp människors rädslor, ilska och frustration. Det är viktigare att berätta om Agda som inte får höftledsoperation, än att komma med en teknisk lösning om att strukturera om specialistvården.

Magnus Blomgren

MIGRATIONSFRÅGAN FINNS alltid med, men om den ska bli en riktigt stor valfråga beror på vad som händer i omvärlden. Det samma gäller våld och kriminalitet.

Regionalpolitik tror Magnus Blomgren däremot inte blir någon stor valfråga.

– Dels bor många väljare i storstan och är inte intresserade av regionalpolitik, dels har nationella politiker idag inte kvar så många styrmedel i och med att mycket går via EU:s fonder. Dessutom är partierna livrädda för att ge sig in i en diskussion om utjämningssystem, eftersom det innebär att man tar från kommuner med många väljare för att ge till kommuner med färre väljare.

Valutgången är i år extra oviss. Flera partier lever farligt nära riksdagens fyra procentspärre samtidigt som väljarna har blivit rörligare.

– En paradoxal effekt är att partierna blir räddare att säga vad de tycker. Man vill framstå som bäst, utan att ha sagt för mycket som kan skrämja bort några väljare.

En stor fråga inför valet är politikens *Vem tar vem*. Få tror idag att något av

de traditionella blocken får egen majoritet.

– Det är inget unikt för Sverige att man pratar mindre om sakfrågor och mer om det politiska spelet. Det är på ett sätt oundvikligt i det parlamentariska läget som är. Samtidigt hoppas jag ändå att debatten inför valet också ska handla om vad man vill göra med makten och inte bara om vem man ska dela den med. ✕

6 290 016

personer deltog i riksdagsvalet 2014, vilket var 85,8 procent av de röstberättigade.

Vad som troligen blir, vad jag är rädd för och vad jag vill se

Något vi har lärt oss om valrörelser är att det är svårt att sja. Väljarna bestämmer sig allt senare och det som händer veckorna innan valet kan få avgörande betydelse.

Inför årets val känns läget minst sagt osäkert. Jag ser framför mig en valrörelse präglad av diskussioner om regeringsduglighet, vem som ska regera med vem, och med SD som både joker i leken och vattendelare. En inte allt för vild gissning är att alliansen spricker, men kanske snarare efter än före valet. Och jag ser framför mig ändlösa jämförelser om hur mycket olika grupper får i plånboken beroende på vilket parti som vinner, liksom debatter där personangrepp varvas med visioner, men där ingen på riktigt vågar prata om de problem och orättvisor vi står inför med rädsla för att inte framstå som tillräckligt positiv för att bli vald.

DET JAG är rädd för är att vi denna gång tappar greppet om valrörelsen. Att den delvis tas över av odemokratiska krafter – i och utanför Sverige – som vill vrida dagordningen åt ett hatiskt håll, som inte skyr några medel för att uppnå sitt mål. Där lögn, förtal och hot inte är odemokratiska utan pragmatiska strategier att få samtalet dit man vill. Kalla mig paranoid, men Sverige är tillräckligt intressant för högerextrema krafter för att vi inte skulle bli förskonade från fake news.

VAD JAG SKULLE vilja se är en valrörelse som adresserar politiska problem som går utanför enskilda individers plånböcker. Som tar tillvara på den politiska kraft som #metoo-rörelsen visar på, som talar om makt och orättvisor, om hur skola och arbete ter sig beroende på om du är kille eller tjej, svart eller vit, från landet eller från stan. Och jag vill se politiker som vågar erkänna att de inte har alla svar, som står upp för en vision och vill debattera sakfrågor med sina motståndare. Och jag vill se journalister som på allvar granskar partiernas politik, som genomskådar när utsatta grupper ställs mot varandra och då vänder blicken mot dem som gynnas av ett visst politiskt samtal. ✕

Malin Rönnblom
statsvetare vid
Umeå universitet

VAD ÄR EGENTLIGEN DEMOKRATI?

MER ÄN HÄLFTEN AV
VÄRLDENS LÄNDER
RÄKNAS NU SOM
DEMOKRATIER.

Demokrati har blivit det vanligaste styrelseskicket i världen. Men demokrati är inget som kommer av sig själv. Människor offrar sina liv för att uppnå det vi tar för självklart: yttrandefrihet och rätten att få rösta i hemliga och allmänna val.

Text: Lena Eskilsson, docent i idéhistoria, och Kjell Jonsson, professor emeritus i idéhistoria, vid Umeå universitet Illustration: Felicia Fortes

Ordet demokrati, som kommer från grekiskan, betyder ungefär "folkstyre" eller "folkmakt". Vad det innebär har diskuterats under flera tusen år, men det finns fortfarande ingen entydig definition. Det beror på att demokratin befinner sig

i ständig utveckling och förändring. Många är dock överens om att mänskliga rättigheter, fri åsiktsbildning, tryck- och yttrandefrihet, likhet inför lagen och fria val hör ihop med demokrati.

Ordet demokrati kan användas som benämning på skeenden på flera samhällsliga nivåer och områden. Man talar till exempel om ekonomisk och politisk demokrati, men det är det sistnämnda som behandlas här.

Den politiska demokratin är framför allt en styrelseform för staten, alltså ett sätt att fatta politiska beslut som tar hand om ett samhälles gemensamma angelägenheter. Detta ligger också nära det ursprungliga demokratibegreppet vars innebörd var folkets makt över sina egna förehanden. Här kan man se en utveckling från direkt demokrati, där medborgare tillsammans fattar politiska beslut, ovanlig i vår tid men förekommer ibland i form av folkomröstningar, till indirekt demokrati där medborgare väljer representanter som fattar besluten.

DEN POLITISKA demokratin har genomgått olika utvecklingsfaser. Den första finner vi under antiken cirka 500 år f Kr, då stadsstaten Aten hade direktdemokrati för vuxna fria män och medborgare. Kvinnor, invandrare och slavar fick inte delta i folkförsamlingens beslut. Således kunde inte den kände filosofen Aristoteles delta i demokratin eftersom han inte var född i Aten.

Vilka röster räknas?

En central del av den politiska demokratin är allmän rösträtt. Tidigare var rösträtten ofta inskränkt. Omyndiga, utlänningar, fattiga och kvinnor saknade rösträtt. Nya Zeeland var först med att införa kvinnlig rösträtt 1893. Det sista landet i Västeuropa där kvinnor fick rösträtt var Liechtenstein. Det skedde 1984.

Ett liknande styrelseskick, men med betydande inskränkningar, fanns också under den Romerska republiken som kan sägas fungerat under åren 509 f Kr till 27 f Kr.

NÄSTA STEG i demokratin omvandling kom vid slutet av 1700-talet, först i Nordamerika och sedan i Europa. Det var nu vi fick den representativa demokratin, där medborgare – länge enbart vuxna män – valde vilka som genom majoritetsbeslut skulle bestämma i politiska frågor. Den gamla, av Gud eller naturen givna, samhällsordningen började ifrågasättas av en grupp filosofer som istället såg samhället som ett människoverk. Det som var skapat av människor kunde också förändras av människor, tänkte man. Med sina idéer om att samhället består av individer, inte primärt släkter och stånd, beredde dessa upplysningsfilosofer väg för de politiska ideologier som utvecklades under 1800-talet.

Hos både konservativa, liberala och socialistiska tänkare fanns demokratiska idéer, som dock inte alltid omfattade alla individer och sällan kvinnor. När vi sen kommer in på 1900-talet, särskilt efter första världskriget, utvidgades demokratin genom att allmän rösträtt infördes, som så småningom även omfattade kvinnor. Allmän och lika rösträtt för både män och kvinnor vid riksdagsval och kommunala val infördes i Sverige 1918–21, senare än i våra nordiska grannländer och i övriga Europa.

Den representativa demokratin är numera den dominerande formen för politisk beslutsdemokrati. Mer än hälften av världens länder räknas nu som demokratier.

SENARE DEMOKRATISTUDIER menar att det håller på att ske ytterligare en omformering av demokratin föranledd av framväxten av övernationella system, så som EU. Då vi befinner oss mitt i denna förändring är det dock svårt att överblicka vad detta kan komma att innebära.

I vår egen tid tycks heller inte alla ansluta sig till demokratiska ideal. I en stor undersökning för några år sedan ansåg 26 procent av 18–29-åringar att det vore bra eller ganska bra om Sverige styrdes av "en stark ledare som inte brydde sig om riksdagen eller val". Och var femte ung svensk kan tänka sig att sälja sin röst för en mindre summa pengar. Så, vi ska nog inte ta demokratin för givet. ✕

ARKITEKTUR SOM DEMOKRATISKAPARE

Arkitekturen är en viktig del av demokratin. Men det räcker inte att blanda glas, betong och gröna ytor.

Det är relationen mellan privata och offentliga rummen, gröna och bebyggda ytor som är nyckeln till att stimulera demokratiska processer.

Text: **Mattias Grundström Mitz** Foto: **White Arkitekter och Mattias Pettersson**

Katrin Holmqvist-Sten, tillförordnad prefekt för Konsthögskolan, Umeå universitet, ser arkitekturen både som en katalysator och energikälla för utvecklingen av ett demokratiskt samhälle.

– Bygger man bostäder för att förhindra segregation och planerar för jämställdhet och tar med brukarmedverkan i både planering och förvaltning, så får vi ett socialt hållbart område. Stadsrum, eller offentliga

rum som är tillgängliga och inkluderande, spelar ofta en viktig roll som arenor för demokratin.

Katrin Holmqvist-Sten

Sveriges regering har också insett detta och vill därför ta ett helhetsgrepp om arkitektur, form och design, som ett sammanhållet område som formar människans livsmiljö. Tanken är att dessa delar ska bidra till en hållbar samhällsutveckling och överbrygga de ökande ekonomiska, sociala och geografiska klyftorna i samhället.

– Receptet för att skapa en hållbar

och demokratisk livsmiljö är att ordna ett utbud av bostäder med olika hyr- och ägandeformer, i olika storlekar, som dessutom ger invånarna en möjlighet att tillgodose behov av livsmedel med mera utan att exempelvis behöva använda bil, säger Katrin Holmqvist-Sten.

ETT PROBLEM, när det gäller stadsplanering och demokrati, är att det fortfarande byggs områden med likartad bebyggelse, exempelvis stora villaområden.

– I Umeå, men även i centrala lägen och runt storstäderna, har bostadspriserna ökat snabbt det senaste decenniet, vilket utestänger stora delar av befolkningen från att bosätta sig där. Många får helt enkelt inte plats av ekonomiska skäl. Här kan vi tala om segregation.

Samtidigt pågår det en motsatt utveckling inom andra områden. Olika typer av bebyggelse blandas för att skapa levande miljöer året och dygnet runt. Ett exempel i Umeå är campusområdet.

– Jag ser gärna att fler bostäder byggs i och runt campus. Men jag vill också slå ett slag för utveckling av fler servicefunktioner som till exempel förskolor och affärer. Samtidigt vill jag att campus bevarar sin karaktär som parkrum. Den förtätning av staden som pågår kräver också grönska och öppna ytor.

Komplexiteten i en växande stad är en utmaning för framtidens arkitekter och

något som Katrin Holmqvist-Sten framhåller i Umeås arkitektutbildning, som rör sig i gränslandet mellan det konstnärliga och det vetenskapliga.

– Det kanske viktigaste är att studenterna får med sig en ödmjukhet och lyhördhet för olika behov, skrotar fördomarna och vidgar vyerna. Det är viktigt att våga tala om arkitektens och arkitektens roll i ett ansvarsfullt och långsiktigt hållbart samhällsbygge. ✕

Konstnärligt campus, ett av Umeå universitets fyra campus.

Dadaism på Bildmuseet

Bildmuseets utställning Dada är Dada pågår fram till den 20 maj 2018, och lyfter fram dadaisternas antinationalism, gränsöverskridande nätverk och vilja att ifrågasätta etablerade system och strukturer. Dada är en av 1900-talets mest inflytelserika konstrelser och uppstod 1916 i Zürich som en reaktion mot det pågående världskriget, nationalismen, det borgerliga samhällets värdekonserver och konventionella estetiska ideal.

Foto: Kurt Schwitters, Theo van Doesburg / Bildupphovsrätt 2017

Sociala innovationer för ett hållbart samhälle

Sociala innovationer är innovativa tjänster, produkter, processer, samarbeten och metoder som strävar efter att möta samhällets utmaningar. Umeå universitet medarrangerar den årliga konferensen Social Innovation i Norr och ett forskarnätverk på området.

Koordinator är Anna Sandström Emmelin vid Enheten för externa relationer, och två doktorander vid Umeå universitet har visat ett stort engagemang i frågan. Aditya Pawar vid Designhögskolan har en bakgrund inom medskapande design, och menar att innovation bör

Aditya Pawar,
Anna Sandström Emmelin
och Maxim Vlasov.

vara en del av ett öppet system som tar hänsyn till samhällets heterogenitet och en allmänmänsklig agenda. Maxim Vlasov vid Handelshögskolan forskar på gräsrotsinnovationer för hållbarhet som utvecklas och sprids globalt.

– Teknologiska innovationer får mest utrymme, men sociala innovationer är kanske ännu viktigare. Tekniska lösningar kan vara nödvändiga,

men inte tillräckliga för att minska det mänskliga fotavtrycket i naturen. Sociala innovationer kan rikta sig mot beteendeförändringar i vardagslivet.

Foto: Mattias Pettersson

Kebnekaise på campus

Nyligen invigdes Umeå universitets nya superdator Kebnekaise som har en maximal prestanda på 728 teraflops, vilket betyder att 728 flyttalsoperationer följer av 12 nollor kan utföras varje sekund.

En superdator är en mycket kraftfull dator och kan exempelvis användas av forskare som har mycket stora datamängder att behandla och analysera, eller för datorsimuleringar för att komplettera teori och experiment.

Designhögskolan i topp

Designhögskolan befäster sin världsledande position och ligger nu etta på både Red Dot Ranking och iF Design Ranking.

10 000

år har siken funnits i Stora Lögdsjön i Västerbotten. Det visar ny forskning vid Umeå universitet.

Poddsuccé

Drygt 300 avsnitt av podcasten Mediespanarna har medieforskarna Erik Lindén och Jesper Enbom gjort under de senaste sex åren.

Erfarna och kompetenta lärare

Umeå universitet har näst flest meriterade och excellenta lärare i landet. Långt över hundra utnämningar har genomförts sedan 2013.

DEMOKRATIS SYMBOLER

Demokrati betyder folkstyre. Men vilka som räknats till folket har varierat genom historien.

Text: **Camilla Bergvall**
Illustration: **Kalle Johansson**
Foto: **Mattias Pettersson**

I SYNNERHET sedan 1700-talet har allt fler grupper av människor inkluderats i den politiska gemenskapen.

– Demokrati är emellertid inte bara ett styrelseskick utan också ett principiellt förhållningssätt, säger Christer Nordlund, professor i idéhistoria vid Umeå universitet.

– Ur ett idéhistoriskt perspektiv har demokrati ytterst handlat om att åstadkomma ökad frihet och jämlikhet. Vissa företeelser och uppfinningar har historiskt haft stor betydelse för denna strävan. De har dock varit tveeggade svärd eftersom de samtidigt möjliggjort populism och antidemokratisk propaganda.

Christer Nordlund

Professor i idéhistoria vid Umeå universitet. Han forskar och undervisar i vetenskaps- och miljöhistoria.

UMEÅ UNIVERSITET